

6. Terno, S. (2007). *Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia: dosvid eksperymental'noho doslidzhennia*. [Methods of development of critical thinking: the experience of experimental research].

7. Tiahlo, O. V. (2008). *Krytychne myslennia*. [Critical thinking]. Kharkiv.

8. Halpern, D. (2000). *Psihologija kriticheskogo myshlenija*. [Psychology of critical thinking]. St. Petersburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФОКА Марія Володимирівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія літератури, порівняльне літературознавство, літературний переклад, методика викладання англійської літератури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FOKA Mariia Volodymyrivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Linguodidactics and Foreign Languages at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory of literature, comparative literary studies, literary translation, methods for teaching literature.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2020 р.

УДК 378. 4:78 (436)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-56-62

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>

e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО РОЗУМІННЯ МУЗИКИ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти України, запровадження Концепції художньо-естетичного виховання молоді (2004 р.), значна увага приділяється музично-естетичному вихованню школярів засобами музичного мистецтва. Тож цілком закономірно, що формування здатності до розуміння музики учнями різних вікових груп є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Л. С. Аристова, Е. Б. Абдуллін, Г. С. Дідич, Д. Б. Кабалевський, А. В. Козир, І. М. Левицька, Л. М. Масол, М. А. Михаськова, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка, Е. П. Печерська, Н. М. Попович, О. Я. Ростовський, Т. А. Смирнова, М. О. Ткаченко, В. Ф. Черкасов, різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання формування здатності до розуміння музики учнями початкової школи. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливує усвідомлення особливостей формування

здатності до розуміння музики учнями початкової школи.

Мета статті полягає в обґрунтуванні процесу формування здатності до розуміння музики учнями початкової школи під час спілкування з творами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування будь-якої категорії дослідження доцільно визначити сутність її основних понять. За такого підходу відповідно до тематики нашого наукового пошуку на особливу увагу заслуговує аналіз дефініції «здатність», що асоціюється з поняттями мати здатність, бути здатним, опанувати і володіти. Мати здатність і бути здатним потрактовується як характеристика особистості, яка може, уміє здійснювати, робить що-небудь, виконує, поводить себе певним чином. До того ж «здатність» асоціюється з спеціальними знаннями та ґрунтовним засвоєнням будь-якої дії й вправним її виконанням. З позиції нашого дослідження «здатність» інтерпретується як спроможність оволодіння елементарними знаннями з музичної грамоти та застосування їх у процесі інтерпретації творів музичного мистецтва в певних видах музичної діяльності.

Категорія «розуміння» є предметом дослідження багатьох галузей знань. У філософії дефініція «розуміння» суміжна з об'єктом і суб'єктом пізнання. Об'єктом розуміння є знання про навколишній або внутрішній світ суб'єкта, де останній виступає в ролі певної особи. У католиків «розуміння» інтерпретується як один із семи дарів Святого Духа. Психологи досліджують «розуміння» як психічний процес і компонент мислення, що провокує процес розуміння. Саме в процесі розумової діяльності відбувається пізнання нових властивостей об'єкта і визначення його місця і ролі в процесі розуміння. Розуміння супроводжується відчуттям упевненості в точності сприйняття або інтерпретації будь-якого факту або події. У психолінгвістиці «розуміння» трактується як результат сприйняття мовного повідомлення.

Виходячи із зазначеного «розуміння» нами потрактовується як психологічна якість особистості, спроможної до сприймання і прихильності до думки співрозмовника стосовно інтерпретації будь-якого музичного явища або події, і врешті-решт, пов'язане зі сприйманням й інтерпретацією творів музичного мистецтва.

Формування здатності до розуміння творів музичного мистецтва учнями початкової школи відбувається в певній послідовності на основі взаємодії учитель-учень, як на уроках музичного мистецтва так і під час позакласної роботи з художньо-естетичного виховання молодших школярів. Колективний вид творчості, притаманний засвоєнню цінностей музичного мистецтва, зобов'язує суб'єктів навчально-виховного процесу дотримання певних вимог щодо організації спільної діяльності.

Відповідно до сучасних музично-педагогічних технологій, які уможливають ефективність процесу навчання, існують певні вимоги до сприймання творів музичного мистецтва різних жанрів і композиторських стилів, передбачених шкільною програмою. Отже, якість впливу музики на учнів початкових класів залежить від певних чинників.

Зважаючи на те, що відповідно до шкільних програм уроки музичного мистецтва об'єднані спільною темою, що уможливило організувати роботу з дітьми таким чином, щоб надати можливість першокласникам розповісти про свою улюблену музику. Для цього необхідно підготувати й поставити класу декілька запитань, як-от: пригадайте, які пісні ви співали або чули із програм радіо й

телебачення, котрі зосередили вашу увагу й сподобалися вам?; яку пісню ви мрієте проспівати?; яка танцювальна музика вам подобається? Така розмова повинна відбутися в доброзичливій атмосфері, а відповіді дітей необхідно підтримати й оцінити позитивною оцінкою. Толерантне ставлення вчителя до будь-якої думки, відчуття й висловлювання школярів надає дитині упевненості у власних можливостях, рішучості й активності в подальшій роботі.

Не викликає сумніву, що уведення учнів у чарівний світ прекрасного відбувається в процесі прослуховування фрагментів музичних творів, доступних і зрозумілих дітям. За такого підходу музика повинна бути короткою за тривалістю звучання, а вступне слово вчителя містити інформацію, яка допоможе зосередити увагу першокласників на ролі музичного мистецтва у повсякденному житті людини та його впливу на внутрішній стан особистості.

Формування здатності до розуміння музики відбувається на прикладі ознайомлення з танцювальною музикою. Насамперед ми розповідаємо учням історію виникнення двох танців, а саме: українського народного танцю «Гопак» і чеського народного танцю «Полька». Перш за все, для формування здатності розуміння музики необхідно підвести дітей до того, щоб вони самостійно визначили темп «Польки», котра виконується легко, швидко в парі з партнером. «Гопак» – це груповий танок із сольними елементами у швидкому темпі та поступовим прискоренням. Ці два танці написані в одному розмірі – дві чверті. Доцільно, щоб учні, які відвідують хореографічні колективи, показали виконання елементів цих танців. Окремі з танцювальних рухів варто розучити з класом, а на наступних уроках відпрацювати синхронність їхнього виконання.

Після прослуховування «Гопака» слушно познайомити учнів з українськими народними інструментами, а саме: сопілкою, цимбалами, бубном. Використовуючи наочність, показати дітям зображення цих інструментів на малюнку. Якщо в школі є сопілка, учителю доцільно презентувати звучання цього інструмента, виконавши знайому дітям мелодію. У разі наявності у дітей власних сопілок, та для подальшого використання цього інструмента в ансамблевій грі необхідно показати й закріпити прийоми звуковидобування.

Формування в учнів здатності до розуміння навичок сприймання музики відбувається в процесі живого спілкування з

різними за характером музичними творами. Виконання вчителем на фортепіано «Дощика» В. Косенка та «Скарги ляльки» П. Чайковського приваблює тим, що учні мають можливість бути свідками «народження» музичного твору. Емоції та переживання виконавця у процесі створення та інтерпретації інтонаційно-образного змісту інструментального твору передаються учням. За такого підходу слушно підготувати й налаштувати їх на свідоме сприймання музики. Для цього варто назвати прізвища композиторів, записати їх на шкільній дошці, розповісти цікаві моменти з дитинства П. Чайковського.

Знайомство з танцювальною музикою триває в першокласників у другій чверті. Вони слухають український народний танець «Козачок». За допомогою мультимедійної дошки діти не тільки можуть почути, а також побачити концертне виконання танцю професійним колективом. За такої ситуації учні мають можливість повноцінно сприймати не тільки музику, а також спостерігати за хореографічною композицією, милуватися костюмами, а головне – відчутти енергетичний запал й емоційний заряд виконавців. Крім того, діти спостерігають за розвитком художньої дії, якістю виконання масових сцен та сольних епізодів, майстерністю танцюристів і професіоналізмом хореографів.

Для формування здатності розуміти музику вчителю необхідно віднайти найбільш доцільні прийоми обговорення з дітьми того, що вони візуально сприйняли та що викликало в них емоційний відгук. Одним із таких методичних прийомів може бути обговорення з аналізом відповідей на запитання поставлені класу перед прослуховуванням твору. За такого підходу учні усвідомлюють, що музика впливає на внутрішній стан людини й змінює її настрій. Композитор досягає це завдяки основним засобам музичної виразності, як-от: мелодії, метру, ритму, темпу, динаміці, нюансів тощо.

Поглиблення у світ почуттів і здатність розуміти й усвідомлювати свої емоції відбувається в процесі подальшого ознайомлення першокласників з танцювальною музикою. На цьому уроці вчитель знайомить дітей з творчістю німецького композитора Й. С. Баха, наголошуючи, що старовинному народному танцю «Менует» композитор надав плавний і граціозний характер. На відміну від попередніх танців, гопака, польки, козачка та екозезу, він написаний у розмірі три чверті.

У XVII столітті менует знайшов поширення і був популярний на танцювальних асамблеях російського імператора Петра I. Знайомство з твором варто організувати таким чином, щоб першокласники з мультимедійного екрана побачили й відчували красу та величність старовинної музики. Доречно використати фрагменти з фільму «Петро I» чи з інших історичних художніх фільмів. Увагу учнів необхідно зосередити на відповідності хореографії, постановки, костюмів – музиці танцю. При обговоренні школярів слід підвести до того, щоб вони за допомогою емоційно-образних визначень змогли охарактеризувати інтонаційно-образний зміст музики.

Формування здатності розуміти музику продовжуємо і далі при вивченні теми «Про що і як розповідає музика», яка вводить учнів у світ музичної мови, дає змогу опанувати засоби музичної виразності та розвинути вміння і навички виконувати музику. Вчителю доцільно продовжити роботу над засвоєнням учнями відносної системи сольмізації. З цією метою укладачами програми запропоновано різнохарактерний пісенний репертуар, написаний для дітей українськими композиторами.

Для того, щоб усвідомити, про що розповідає музика, треба порівняти два музичних образи, а саме: фею Драже та Бабу Ягу, з п'єс П. Чайковського «Танець феї Драже» та «Баба Яга». Варто підготувати питання, котрі допоможуть учням віднайти засоби музичної виразності, які зображають характери головних дійових осіб. За таким же принципом слушно інтерпретувати п'єси В. Сокальського «Пташка» та Е. Гріга «Пташка». Діти повинні визначити характер музики, реєстр, темп, динаміку, нюанси, за допомогою яких композитори зображають пташку.

Ознайомлення учнів з українським народним танцем «Аркан» варто організувати таким чином, щоб вони не тільки прослухали музику, а також переглянули відеозапис танцю у виконанні професійного колективу. Передусім, доцільно запропонувати одній групі дітей підготувати інструментальний супровід, другій – розучити танцювальні рухи. У виконанні намагатися передати характер гуцульського чоловічого танцю, який виконували мужні богатирі, котрі спустилися з гір. Рухами слушно передати пульс п'єси Р. Шумана «Веселий вершник». За такого підходу учні глибше усвідомлять, про що розповідає музика і кого вона

зображує. При прослуховуванні п'єси В. Косенка «Дошки» слід запропонувати дітям висловити своє ставлення до музики засобом пластичного інтонування.

На прикладі п'єси «Пісня жайворонка», котру написав російський композитор П. Чайковський, діти засвоюють засоби музичної виразності й виявляють їхній зв'язок з характером музики. Учніям доцільно запропонувати намалювати те, що вони відчують і співпереживають у процесі слухання. Цю роботу слушно розпочати на уроці, а завершити як домашнє завдання. І врешті-решт, учні можуть підібрати вірші відповідно до прослуханої п'єси й презентувати їх на уроці.

Утім, необхідно зазначити, що після розучування української веснянки «Ми кривого танцю йдемо» потрібно розучити з дітьми цей хоровод і ввести його до позакласного заходу. Для веснянки «Ми кривого танцю йдемо» характерний повільний темп, а в процесі виконання діти роблять круті петлі, щоб краще бачити й чути один одного. Зрештою, цей хоровод виконується під час масових гулянь. Учитель повинен продумати також виконання української народної пісні в обробці Л. Ревуцького «Ой есть в лісі калина». Відповідно до змісту й характеру музики, доцільно запропонувати класу інсценувати цю пісню, придумати ритмічний супровід, підібрати характерні рухи. Тому цілком імовірно стверджувати, що головна мета уроків музичного мистецтва полягає в умінні розуміти, слухати й виконувати музику.

Формування здатності розуміти твори музичного мистецтва відбувається в процесі ознайомлення з основними жанрами музичного мистецтва у 2-му класі при вивченні теми «Три типи музики – пісня, танець, марш». Вчитель підводить дітей до усвідомлення, що світ музики тримається на трьох китах, як-от: пісня, танець, марш. Слід організувати роботу таким чином, щоб учні самостійно визначили жанри музики, а також пояснили, хто такий композитор, виконавець і слухач. Участь дітей в обговоренні актуальних для них питань, залучення до активної творчої діяльності стимулює розвиток пізнавального інтересу, створює умови для гармонійного розвитку особистості.

Наступного уроку відбувається поглиблення в тему чверті, ознайомлення дітей з різновидами маршу, а саме: спортивним, ігровим, святковим. Після прослуховування «Футбольного маршу» М. Блантера, «Маршу дерев'яних

солдатиків» П. Чайковського та «Запорізького маршу» Є. Адамцевича доцільно підвести дітей до самостійного визначення характеру музики та до якого різновиду маршів її можна віднести, розглянути обставини, за яких звучать різні види маршів.

У центрі уваги школярів наступного уроку стає танець. Варто підготувати питання, за допомогою яких учитель підведе дітей до того, щоб вони пригадали обставини, за яких звучить танцювальна музика. Навчальною програмою передбачено слухання танцювальної музики у виконанні трієстих музик. Доречно також нагадати, які народні музичні інструменти діти знають, з якими знайомилися в 1-му класі та які вони чули на попередніх уроках. Необхідно підготувати наочність із зображенням таких інструментів, як: кобза, гуслі, бандура. Крім того, використовуючи відеоматеріали та комп'ютерні мережі, надати можливість відчувати темброве забарвлення цих інструментів.

Насамперед танці «Гопак», «Козачок» й «Аркан» слід переглянути у виконанні відомих вітчизняних хореографічних колективів. Це створює можливість комплексного сприймання композиції танцю, де гармонійно поєднуються музика, хореографія та костюми. З музикою «Гопака» й «Козачка» учні вже знайомі, щодо «Аркана», то це гуцульський народний танець, котрий виконують молоді хлопці, що спустилися з гір. Написаний він у розмірі дві чверті. У процесі колективного обговорення діти зосереджують увагу на особливостях побудови, сюжетній композиції та відповідності зазначених компонентів розкриттю інтонаційно-образного змісту творів. За допомогою словника емоційно-образних визначень музики учні віднаходять епітети й беруть активну участь в обговоренні та висловлюванні власних поглядів і думок у визначенні музичних, сюжетних та художніх особливостей кожного танцю.

Варто провести з дітьми бесіду про історію виникнення народних танців. Використовуючи метод повернення до пройденого, згадати, чим різняться танці між собою; які рухи характерні для гопака, козачка, менуету, екосезу, польки, вальсу; у якому розмірі написані ці танці; який народ вони представляють? Прослухавши «Вальс» П. Чайковського та «Італійську польку» С. Рахманінова діти виявляють різницю та обговорюють основні засоби музичної виразності характерні для того чи іншого

виду танцю. Підбиваючи підсумок, учитель наголошує, що танець – це вид мистецтва, у якому поєднується музика з пластичними рухами. Вони виконуються у визначеному ритмі. Танець – один з яскравих виявів народної творчості, що розкриває традиції, хореографічну мову, пластичну виразність і співвідношення з музикою кожного народу.

У центрі наступного уроку перебуває пісня. Це найбільш поширена форма вокальної музики, у якій поєднується поетичний і музичний образи. Слушно довести, що пісня – це найважливіший тип музики, головна її ознака – це наспівність та мелодійність, а мелодія – це «душа» будь-якої музики, у тому числі танцювальної та маршової. Після прослуховування пісні Л. Бетховена «Бабак» звернути увагу на просту й водночас виразну мелодію. Прослухавши «Коліскову» Я. Степового, яку вчитель може виконати на фортепіано, зосередити увагу на тому, що пісня не обов'язково має звучати зі словами, її необов'язково співати. Доцільно запропонувати проспівати мелодію про себе, імітуючи рухом руки рух смичка (нібито виконати на скрипці). Дихання брати між фразами (зміна напрямку руху смичка). За такого підходу учні глибше відчують і передають пісенний характер музики.

Щоб зрозуміти, що кити можуть зустрічатися у вигляді пісні-маршу, пісні-танцю, танцю-маршу та пісні-танцю-маршу, варто запропонувати дітям співанку Д. Кабалевського «У нашому класі», котру можна виконати як пісню, а згодом як танець або марш. При слуханні П. Чайковського «Танцю з кубками» із балету «Лебедине озеро» зосереджуємо увагу на тому, що в першій і третій частинах звучить музика, яка нагадує марш, а в другій частині – музику в темпі танцю. Тут зустрічаються два кити – марш і танець.

Таким чином, опанування знань, умінь і навичок з теми «Три типи музики – пісня, танець, марш» сприятиме формуванню в учнів уявлень про основні типи музики та їхні різновиди, що є базою для подальшого засвоєння закономірностей і тенденцій розвитку музичного мистецтва. Крім того, музично-слухові уявлення, що учні отримують у процесі сприймання музики, сприяють набуттю музичного досвіду й розширенню музичного кругозору дітей.

Формування здатності розуміти музику продовжується при вивченні теми «Музика виражає та зображує». Учні усвідомлюють те, що музика виражає внутрішній світ людини, а саме: її стани й настрої, думки й

почуття, характер. Крім зазначеного, зображує різноманітні рухи людини, життєві події, картини природи тощо. Слушно звернути увагу дітей на золоті барви осені, красу калини на подвір'ї школи, кольорову гаму листя, що падає з дерев. Розширити уявлення учнів про виразність і зображальність можна за допомогою ілюстрацій творів образотворчого мистецтва. Відчуття краси природи учні повинні передати за допомогою пластичного інтонування та мовленнєвих характеристик.

Твір Л. Бетховена «Весела. Сумна» доцільно запропонувати послухати в живому виконанні без попереднього обговорення. Після прослуховування учні визначають характер першої та другої частин твору, виявляють різницю в засобах музичної виразності, висловлюють власні почуття від сприймання музики. Крім того, варто пригадати основні напрями творчості Л. Бетховена, які твори учні слухали в 1-му класі.

Знайомство з українською народною піснею в обробці М. Леонтовича «Дударик» поглиблює почуття і думки дітей. Вони дізнаються, що жалісливі інтонації мелодії пісні висловлюють смуток за людиною, котрої вже немає. Доречно пригадати своїх рідних і близьких, які шанували вас і залишили добру згадку про себе. Учні повинні переконатися в тому, що за допомогою основних засобів музичної виразності композитор розкриває внутрішній світ людини, її думки й почуття.

У процесі роботи над «Дудариком» і «Перепілонькою» діти переконуються в тому, що коли музика виражає думки і почуття, а також характери багатьох людей, то вона називається масовою. Прикладом може слугувати знайомий дітям з попередніх уроків «Запорізький марш» Є. Адемцевича. Цей марш передає стани і настрої, думки й почуття багатьох запорізьких козаків, їхні характери й прагнення до вільної та незалежної державності.

Для того, щоб діти зрозуміли, що музика виражає характери дітей, потрібно запропонувати учням прослухати фортепіанну п'єсу Д. Кабалевського «Три подруги» («Пустунька», «Плакса», «Злюка»). Перед цим необхідно нагадати, що радянський композитор Д. Кабалевський написав багато музики для дітей і молоді. П'єсу «Три подруги» варто дати дітям у живому виконанні, запропонувавши звернути увагу на характери трьох подруг і класифікувати їх за настроями. Учні доречно також запропонувати засобами

пластичного інтонування визначити характер музики, засоби музичної виразності, за допомогою яких Д. Кабалецький створив ці образи. Звертаючи увагу дітей на те, що композитор може наділити людськими рисами казкові персонажі, програмою передбачено розучування української народної пісні «Я коза ярая». У цій пісні виведено норувистий і примхливий образ, який необхідно передати в співі за допомогою відповідних засобів музичної виразності, а саме: мелодії, темпу, ритму, нюансів, динаміки тощо.

Щоб переконатися в тому, що композитори звертаються не тільки до позитивних образів і дійових осіб, варто запропонувати учням послухати п'єсу Д. Кабалецького «Впертий братик». Не повідомляючи назву твору, вчитель виконує її на фортепіано і просить учнів висловити свої враження і відчуття музики, охарактеризувати головних дійових осіб. При обговоренні інтонаційно-образного змісту твору важливо віднайти ті засоби виразності, котрі визначають лагідний характер сестрички та норувистий характер упертого братика.

Тож цілком закономірно, щоб учні відповіли на запитання, чи може музика передавати рух, необхідно запропонувати послухати «Попутну» М. Глинки. Слушно коротко розповісти про композитора та історію виникнення твору, присвяченого пуску першого в Росії потягу. Перед прослуховуванням необхідно поставити класу декілька запитань, зокрема: який характер музики і який використано лад (мажорний чи мінорний)?; у якому темпі написано твір?; які голоси ви чуєте?; охарактеризуйте особливості фортепіанного супроводу. При обговоренні зосередити увагу на виражальності та зображальності в музиці. Варто надати дітям можливість користуванням словником емоційно-образних визначень музики.

Поглиблюючись у проблематику зображальності в музиці слід запропонувати учням послухати п'єси М. Сільванського «Ніч на річці» та «Світанок». Учителю доречно запропонувати ці твори в живому виконанні. Не повідомляючи їхні назви, поставити такі запитання, як-от: яку б ви дали назву цим творам?; який настрій висловив композитор?; яку пору дня ви уявляєте при слуханні музики?; які почуття навіює музика цих творів? Доцільно підібрати репродукції картин й запропонувати їх дітям для обговорення, щоб викликати у них бажання поділитися

власним досвідом за спостереженням ранкової тиші та заходу сонця, наближенням ночі й красою веселкового саява.

Уявлення учнів про рух у музиці слушно формувати на прикладі «Польоту джмеля» М. Римського-Корсакова. Треба розповісти дітям про основні напрями творчості композитора, оперу «Казка про царя Салтана», запропонувати переглянути фрагменти з використанням мультимедійної дошки. Учні повинні переконатися в тому, що музика може зображати рух.

Напередодні новорічних свят слушно надати можливість учням познайомитися з обрядами зустрічі Нового року, сутність яких полягає в сприянні добробуту селянської родини. Колядки співали на Різдво, ушляляли Христа й Діву Марію як утілення ідеї доброти, благочестя та материнства, як основи усього живого на землі. Щедрівки збереглися лише в Україні, вони накликають щедрість природи величальними піснями. Варто запропонувати дітям переглянути фрагменти художніх фільмів та концертні виступи професійних хореографічних колективів, у яких відтворено сцени новорічних свят. За допомогою класних керівників доцільно створити хореографічні композиції або театралізовані свята, де учні за допомогою танцювальних рухів, одягнені в українські костюми, могли б створити святково-театралізоване дійство, в якому б прозвучали колядки й щедрівки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Підбиваючи підсумок, необхідно зазначити, що формування здатності до розуміння музики сприяє засвоєнню учнями співвідношень виражальності й зображальності в музиці. Вони переконуються в тому, що композитор за допомогою засобів музичної виразності передає внутрішній світ людини, а саме: стани й настрої, думки і почуття. Зображаючи різноманітні рухи, картини природи, композитор прагне висловити почуття особистості, її ставлення до життєвих явищ. Перспективи подальших наукових розвідок можуть конкретизуватися в здатності розуміти музику різних стилів і жанрів вітчизняних та зарубіжних композиторів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Арчажникова Л. Г. Теория и методика музыкального воспитания. М.: Изд-во МГОПУ, 1998. 239 с.
2. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. К.: КНУКіМ, 2006. 188 с.

3. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти. Навч. методичний посібник. Тернопіль. Навчальна книга. «Богдан». 2011. 620 с.

4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.

5. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч. посіб. / Володимир Черкасов. К.: ВЦ «Академія», 2016 240 с. (Серія «Альма-матер»)

REFERENCES

1. Archazhnikova, L. G. (1998). *Teoriya i metodika muzykal'nogo vospitaniya*. [Theory and methodology of musical education]. Moscow.

2. Oleksyuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika*. [Musical pedagogy]. Kyiv.

3. Rostovs'kyu, O. Ya. (2011). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Ternopil.

4. Rudnizka, O. P. (2005). *Pedagogica: zagalna ta mistezka*. [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil.

5. Cherkasov, V. F. (2016). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, теорія і методика музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERKASOV Volodymyr Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Music Art and Methods of Music Education of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of music-pedagogical education in Ukraine, theory and methods of music education.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2020 р.

УДК 172.4:379.8.093

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-62-66

ЩУКА Галина Петрівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри географії та туризму Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4368-5081>

e-mail: galina_shchuka@ukr.net

ГАЛЬКІВ Любов Іванівна –

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5166-8674>

e-mail: lubakram2015@gmail.com

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ
З ОГЛЯДУ НА ПОТРЕБИ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вітчизняна система професійної туристичної освіти почала створюватися більше 15 років тому (з 2002 р.) у відповідь на потреби галузі. За цей час стандарти підготовки неодноразово змінювалися, а мережа закладів, які здійснювали цю підготовку, стрімко зростала. Наразі 113 закладів вищої освіти реалізують програми підготовки студентів за спеціальністю «Туризм» [2] та 84 – «Готельно-ресторанна справа» [3].

Проте питання кадрового забезпечення індустрії туризму не втратило своєї актуальності, а перейшло з кількісної площини в якісну. Працедавці продовжують нарікати на рівень підготовки випускників,

туристи – на некомпетентність персоналу на підприємствах та в організаціях галузі. І перші, і другі звинувачують у ситуації, що склалася, навчальні заклади – нічому не навчили. Випускники та викладачі цих закладів цілком обґрунтовано вказують на високі заробітні плати та великі можливості реалізації (і за отриманою спеціальністю також!) за кордоном. Ця дискусія триває роками і негативно впливає на темпи розвитку вітчизняного туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес підготовки фахівців сфери туризму досліджується науковцями системно та всебічно протягом тривалого часу. До найбільш ґрунтовних досліджень належать роботи В. Федорченка,